

Polaroid forever: de magie van instantfotografie

Alma Davenport, *Warwick, Rhode Island*, 1978, Polaroid T 808. © de kunstenaar. Met toestemming van OstLicht Collection, Vienna.

In 1948 veranderde een Amerikaanse uitvinding de fotografie voor altijd. Plots was daar de Polaroid: één klik op de knop en je neemt, ontwikkelt en print een foto, die kant-en-klaar uit de camera rolt. Een cadeau voor kunstenaars, die gretig aan het experimenteren gingen. In Berlijn toont het Museum für Fotografie hoe Polaroid-kunst er vandaag uit ziet.

TEKST: CELINE DE GEEST

Met name voor ongeduldige types was de instantcamera een geschenk uit de hemel. Fotograaf Helmut Newton was zo'n type. Al tijdens het fotograferen wou hij weten hoe het licht en de compositie van zijn modeshoots eruit zouden zien, in plaats van achteraf bij het ontwikkelen van de foto's. Voor Newton gold een polaroid als een test, een schets van een idee. Maar voor heel wat andere kunstenaars werd de polaroid zelf een kunstobject. Het stukje film waarop een beeld verschijnt terwijl je ernaar kijkt, de chemie die tastbaar wordt en de onvoorspelbare, vaak imperfecte kleuren bleken een onweerstaanbare charme te hebben. De Polaroid-camera was oorspronkelijk bedoeld voor familiekiekjes en amateurfotografie, maar het bedrijf wilde niet liever dan dat kunstenaars op ontdekkingsreis gingen

Sheila Metzner, *Michal, Mermaid*, 1980, Polacolor. © de kunstenaar.

Helmut Newton, *Italian Vogue Monte Carlo*, 2003, (SX-70). © Helmut Newton. Met toestemming van de Helmut Newton Foundation.

met een van hun camera's in de hand. Dat idee kwam van Edwin Land (1909-1991), de bezieler van het bedrijf en uitvinder van de Polaroid-camera. Land, eveneens een gewiekst zakenman, merkte in de jaren zestig dat fotografie steeds meer aanvaard werd als een kunstvorm. Hij wilde dat ook de instantfotografie ernstig genomen werd als artistiek medium, en richtte het Artist Support Program op. Land bood kunstenaars gratis film en tijd in de studio aan. Zo maakte de gevierde landschapsfotograaf Ansel Adams er iconische beelden mee van onder meer Yosemite Park.

De Polaroid Company stimuleerde niet alleen de creatie van kunstzinnige polaroids, maar kocht de output vervolgens ook aan. Vanaf het einde van de jaren 60 bouwde het bedrijf aan een Polaroid Collection, die na verloop van tijd meer dan 20.000 werken (polaroids en niet-polaroids) zou bevatten. Naast Adams, die Land als consultant hielp bij het opbouwen van de collectie, leverden ook onder anderen Andy Warhol en David Hockney een grote bijdrage. Vooral Warhol zal altijd geassocieerd worden met Polaroid. In de jaren 70 en 80 maakte hij eindeloos veel polaroids in Studio 54 en op andere hippe feestjes in New York City. Ook zijn selfies en portretten van beroemdheden als Sylvester Stallone, Debbie Harry en Jean-Michel Basquiat zijn iconisch geworden.

Voor Helmut Newton was het een test. Maar voor veel kunstenaars werd de polaroid zelf een kunstobject.

VERPLICHT TE VEILEN

Een deel van de Polaroid Collection ging in 2010 tijdens een historische veiling bij Sotheby's onder de hamer. Zelfs rekening houdend met het gegeven dat werk van enkele van de grootste namen van de 20e eeuwse fotografie geveild werd, was het resultaat verbluffend: het veilingrecord van veertien van hen sneuvelde, waaronder dat van Ansel Adams, Chuck Close, Robert Mapplethorpe, Robert Frank, Lucas Samaras en Harry Callahan. Ook de polaroids van Warhol en Hockney braken records. Warhols *Self-Portrait (Eyes Closed)* (1979) werd verkocht voor \$ 254.000. Maar het hoogste bod, \$ 722.500, ging naar *Clearing Winter Storm, Yosemite National Park* (1938) van Ansel Adams – géén polaroid. In totaal bracht de veiling van 1.000 polaroids \$ 12,4 miljoen op, heel wat meer dan

het door Sotheby's geschatte resultaat (\$ 10,7 miljoen). Een mooi bedrag, dat echter rechtstreeks naar de schuldeisers ging. Tegen 2001 was de Polaroid Company namelijk in woelige wateren terechtgekomen. Het bedrijf bleek niet voorbereid op de digitale revolutie en werd bankroet verklaard. Gelukkig betekende het faillissement van Polaroid niet het einde van de polaroid. De groepstentoonstelling *Polaroids* in het Berlijnse Museum für Fotografie toont dat het medium springlevend is voor hedendaagse kunstenaars als Pola Sieverding, Maurizio Galimberti, Sheila Metzner, Charles Johnstone en Marike Schuurman.

GOUDEN JAREN IN NEDERLAND

De sleutel voor het voortdurende succes van de polaroid ligt in... Nederland. In 1965, tijdens de gouden jaren van de Polaroid Company, pootte het bedrijf zijn grootste fabriek voor films neer in Enschede. In 1970 volgde een Europees hoofdkantoor in Amsterdam. Ook daar kregen vooraanstaande fotografen de kans om met Polaroid-camera's aan de slag te gaan, zodat de Polaroid Collection een Europees luik kreeg. In Nederland gingen onder meer David van 't Veen, Ulay en Hans Molenkamp die uitdaging aan. In België staat vooral Luc Tuymans bekend als Polaroidliefhebber. In 2006 doneerde hij een collectie polaroids die hij maakte tussen 1977 en 2007 aan het M HKA. Vaak dienden

Charles Johnstone, *Lea South*, Salem, New York, 2021, FP-100c Polaroid. © de kunstenaar.

Het bedrijf Polaroid bleek niet voorbereid op de digitale revolutie en werd in 2001 bankroet verklaard.

die beelden als basis voor zijn schilderijen. Maar in 2007, zes jaar na het bankroet, stopte ook de nieuwe eigenaar van de Polaroid Company met de productie van camera's, en in 2008 sloot de fabriek in Enschede haar deuren. Een groep fotografen en ex-werknemers wou zich daar niet bij neerleggen en startte 'The Impossible Project' – een naam die de sceptici van antwoord diende. Ze kochten alle apparatuur op deden hun best om nieuwe instantfilm te produceren, hoewel veel van de kennis verloren ging bij het faillissement. In het jaar dat de iPhone gelanceerd werd, koos deze gepassioneerde groep volop voor analoog. In 2017 kocht de hoofdaandeelhouder van The Impossible Project, dat intussen kantoren heeft in Wenen, Berlijn, New York City en Tokio, ook de naam en het intellectuele eigendom van het oorspronkelijke Polaroid. Nieuwe en refurbished Polaroid-camera's zijn vandaag weer volop te koop voor wie toe is aan een digitale detox.

Pola Sieverding, *Valet 54*, 2014, Integralfilm / Polaroid. Integralfilm Polaroid. © de kunstenaar.

STAD ZONDER RECLAME

Marika Schuurman is een van die hedendaagse kunstenaars die geïnspireerd blijft door de instantfotografie. In haar werk onderzoekt ze zowel fenomenen uit de fysieke ruimte rondom ons die ze absurd, interessant of geniaal vindt als het medium van de fotografie zelf. De beelden die ze maakt van menselijke ingrepen in het landschap zijn op zichzelf staande kunstobjecten, die steeds ook de eigen materie en techniek als thema hebben. De polaroid is voor haar niet zomaar een medium: het is een chemisch experiment. In Berlijn maakt een aantal beelden uit twee van haar reeksen, 'Expired' en 'Toxic', deel uit van de groepstentoonstelling in Museum für Fotografie. In 2008 was Schuurman een van de fotografen die na het sluiten van de fabriek in Enschede plots Polaroid-film moest ontberen. Met een aantal pakjes film die ze nog had liggen trok ze naar São Paulo. Sinds 2007 waren publieke reclameboodschappen daar verboden. "Dat interesseerde me, een moderne stad zonder reclame", vertelt de kunstenaar. "De prachtige brutalistische architectuur was onder de vele lagen verf en affiches in staat van verval. Veel van de oude reclames waren nu overschilderd. Zoals steeds in mijn praktijk ging ik op zoek naar een manier om iets met dat fenomeen te doen zonder het zomaar te registreren. Maar hoe fotografeer je iets wat er niet meer is?"

Schuurman associeerde de vergane glorie van de stad met het anachronisme van Polaroid-fotografie. "De polaroids kwamen uit de camera als een soort abstracties. Afhankelijk van de ouderdom van het pakje

Nieuwe en refurbished Polaroid-camera's zijn vandaag weer volop te koop voor wie toe is aan een digitale detox.

film waren de beelden eerder oranje-bruin, geel-groen of blauw. De chemie die het niet meer doet vond ik een mooie vertaling voor de overgekalkte, onzichtbaar gemaakte reclames van São Paulo.”

EXPERIMENTEN

Ook in de foto's van *Toxic* verwijzen object en subject naar elkaar. Deze keer liet de kunstenaar zich inspireren door het surreële landschap van de Lausitz, op de grens van Duitsland, Polen en Tsjechië. “Tal van dorpen zijn daar gesloopt voor de bruinkoolwinning. Wat vandaag overblijft zijn diepe kraters, vaak opgevuld met water. Op termijn moeten ze dienen als toeristische meren. Vandaag is de zuurtegraad van die meren nog te groot; het duurt zo'n

Lucas Samaras, *Ultra-Large Hand*, 1983, Polaroid Polacolor-print, 184,61 × 103,3 cm. © de kunstenaar.

20 jaar voordat ze leefbaar zijn”, vertelt Schuurman. “Dat gegeven deed me denken aan de botsing van basen en zuren die plaatsvindt binnenin de SX-70-camera, het Polaroid-toestel dat ik gebruik. Ik vroeg me af wat er zou gebeuren als ik de foto verder zou laten ontwikkelen in verschillende zuurtegraden. Ik nam foto's van het wateroppervlakte en liet ze een drietal maanden weken in het water van het meer. Het is ongelooflijk hoeveel invloed dat had op de kleuren en textuur van de polaroid. De chemie en de toxiciteit worden zichtbaar, en dat heeft iets magisch.”

Marieke Schuurman is een van de kunstenaars die besloten om de grenzen te verleggen van wat je met een polaroid kan of hoort te doen. Haar proces doet denken aan dat van Lucas Samaras, de Grieks-Amerikaanse fotograaf die zijn SX-70-foto's

in de jaren 70 manipuleerde tijdens de ontwikkeling, handmatig of met verschillende hulpmiddelen. Het resultaat was vaak dromerig, soms angstaanjagend. Stuk voor stuk hebben zijn foto's die unieke 'enkel-met-Polaroid'-kwaliteit, die geen Photoshop- of Instagramfilter kan imiteren. Zijn *Ultra-Large (Hands)* ging tijdens de Sotheby's-veiling in 2010 voor \$194,500 onder de hamer.

Polaroids

07-03 t/m 27-07
Museum für Fotografie
Berlijn
www.smb.museum

Marieke Schuurman, *Expired 17*, 2009-2011, Inkjetprint van gescande polaroid op Dibond, Liquid Gloss, 150 x 184 cm. © de kunstenaar. Met toestemming van Dorothée Nilsson Gallery.